

A századvég regénye

Krúdy Gyula: Hét Bagoly

Az író születésének centenáriumára

1.

1922-ben jelent meg először a *Hét Bagoly*, a regényírói életmű egyik legszebb fejezete, amelyet többen összefoglaló érvényű alkotásnak, egy hosszú pályaszakasz összegző és lezáró eredményének tartanak. Perióduszaró és átfogó jellegről valóban lehet beszélni, egyúttal arra is utalhatunk, hogy ezt a regényt olyan művek előzik meg az időrendben, mint például a *Napraforgó* (1918) vagy az *Asszonyságok díja* (1919), amelyek talán nem kevesebb joggal tekinthetők összefoglalásnak vagy lezárásnak. Természetesen Krúdy nagy századvég-regényének rangját, jelentőségét és remekmű voltát ez a tény nem zavarhatja, nem befolyásolja, értékét és szerepét semmiképpen nem csökkenti.

A *Hét Bagoly* ihletében felismerhető a jelenből való elvágódás és a múltkeresés, a múlt-nosztalgia motívuma. A regény romantikus szólamait megfigyelő és értelmező Sötér István arról szól, hogy „ebben a romantikában már nem a pusztá elvágódás, a testtelen nosztalgia – hanem a jó és tiszta élet, a nyugodt lelkiismeret, az egyszerű és valódi boldogság utáni sóvárgás az uralkodó”. „Ne feledjük – folytatódik a gondolatmenet –: a *Hét Bagoly* az ellenforradalmi korszak első éveiben született, s ez a romantika egy ép és igaz költészet hangját röppenti egy boldogtalan kor lármás zűrzavara fölé.” Krúdynam azok a vallomásai, amelyek ebbe az időszakba tartoznak, többször beszélnek a boldogtalan és nyomasztó jelenről, az írói kedvetlenségről, keserűségről és resignációról, s ennek kapcsán a múlt iránti vágyról, a régi idők fölerősödött nosztalgiájáról, a pályakezdés idejébe visszahátráló emlékező magatartásról. „Remetéskedő magányról”, „ősi pókéhoz hasonlatos egykedvűségről” olvasunk egy 1921-es írásban. Másutt ilyen megnyilatkozások jelzik a rossz közérzetet, a kiábrándultságot, s ennek ellenében az ifjúság, a „hőskor”, a messze tűnt „múlt idők” visszaidézésének mélyről jövő szándékát: „Ha majd egykor írni lehet a mai korszakról, megállapítja egy kései bogarász, hogy a magyar íróknak ezekben az esztendőkhben volt legkopottabb a kabátja, legrongyosabb a kedve, legcesekélyebb a reménye... A mai író üldögél elátkozottan, megbűvölten, reménytelenül, mint a halász, akinek hálója kilyukadt.” „És mostani életünk – mármint annak a generációnak élete, amely jobbat is próbált a mainál – jóformán azzal telik el, hogy keressük a múlt időket, a múlt idők hangulatait, a múlt idők üdveit.” A már idézett 1921-es keltezésű, nagyobb terjedelmű jegyzetének – *L. M. emlékkönyvébe* – több fejezetében emlékezik a múlt század nyolcvanas éveinek írónemzedékére is. „Sokszor eszembe jutnak” – írja róluk, s a visszatekintés úgy mutatja, hogy az akkoriak helyzete sokkalta kedvezőbb volt, mint a maiaké: „Ők, a nyolcvanas évekbeliek álldogáltak, üldögéltek, késlelkedtek, pihentettek utoljára Magyarországon... Boldog magyar írók, akik fájdalom és bűbánat nélkül írhattak... Az írók független, ifjonti, bohókás emberek voltak...” A nosztalgikusan visszavévedő regényíró ezt a nemzedéket, az ő időszakukat eleveníti meg, róluk beszél a századvégi irodalmi élet regényesített krónikájában is.

A *Hét Bagoly* világa több rétegű. A rétegek közt – oly sok Krúdy-műhöz hasonlóan! – elsődleges szerepe van a szerelmi történetnek, hiszen a regény egy több szálú érzelmi-szerelmi eseménysor bonyodalma, mondja el, szerelmi sztorit jelenít meg. Háromszög képletű bonyodalom ez, amely Józsiás, Leonóra és Zsófia kapcsolataiban szövődik. Józsiás keveredik szerencsétlenül alakuló kapcsolatokba a két asszonnyal. A századvégi ifjú a kornak – és Krúdy szerelemmitológiájának! – két jellegzetes nőtípusával találkozik. Leonóra – akinek a „keze talán a legjótékonyabb volt egész Budapesten” – az anyás jóságú negyvenéves nő, az érett asszonyi szerető, aki gyöngéd gondoskodással, óvó és gyámoltó szeretettel, megbocsátó és pártfogó rajongással veszi körül választottját. Nemes lemondásra is képes, az elszenvedett sérelmeket csöndes fájdalommal viseli el. Persze, olykor féltékeny is, szerelmet követelő, állhatatosságot és áhítatot kívánó, aki adandó alkalommal könyökig húzza – átszellemült arccal – a bundáját, hogy ott is érje a hűségét nagy igyekezettel bizonygató Józsiás szenvedélyes csókja. A kifejtet szerint ő a megcsalott, a rászédetten elhagyott és a hűtlenség átérzett bánatában az élettől is megváló szerelmes asszony. Zsófia – a fiatalember másik partnere és ekként Leonóra egyik vetélytársa – a „fin de siècle hölgy”, a végzetes szerető, az izgató és gyötrő, a felgyújtó és szenvedést okozó. Ő a szecessziós „femme fatale”, a századvégi „modern nő”, a szerelmi láb-játékok mesterasszonya és a budai Lánchíd-főtől a Vérmezőig tartó csókok művésznője, a rafináltan játszó, a rejtélyes és kiismerhetetlen asszonyi tünemény, a romlottságával is delejező, aki rajongóját végül hidegen és önző számtalással cserbenhagyja.

A féltékenységi jelenettel, in flagranti-epizóddal indított szerelmi történet kettős értelemben is rossz véget érne: Leonóra öngyilkos lesz, Zsófia szakít a boldogtalan Józsiással. Az elbeszélte szerelmi románc azonban nemcsak háromszereplős játék a regénytörténetben; még két szereplő vesz részt benne. Szomjas Guszti – Józsiás mellett a mű másik főhőse – közvetítőként, ügyintézőként, „szerelmi ügyvivőként”. Leveleket hurcol, üzeneteket továbbít, egyensúlyoz és félreértéseket oszlat, de túlbuzgóságával fölös bonyodalmakat is okoz a fiatalok életében. Végül az öreg gavallér – aki a rábízott szerepet betöltve olykor maga is bókol és udvarolgat, régimódi trubadúr-stílusban – készíti elő a happy endet, kivezélve ifjú barátját a rászakadt zűrzavarból. Áldáska szerepe még fontosabb a szerelmi történet alakulásában, a végső megoldásban. A ferencvárosi polgárlánykának az a feladat jut, hogy a maga áldott egyszerűségével, naiv tisztaságával, idillt ígérő angyaliságával, üdvöztető és gyógyító mesei hétköznapiaságával, jelkép-lényének vonzerejével szigetre vezesse a megcsalott, élehetetlennek látszó és a liezonok szövevényébe belebonyolódott ifjú embert. Míg idáig jut a dolog, különféle regényes és mindennapi kalandok játszódnak le, epizódok váltakoznak, feszültségek keletkeznek, vallomások hangzanak el, szerelmes levelek fogalmazódnak, ábrándok és nosztalgiai szövődnek. Ezeket átélve járhatja végig Józsiás – a boldogságkereső, eudémonista beállítottságú Krúdy-figurák rokona – az érzelmek iskoláját.

Úgy is olvasható a *Hét Bagoly*, mint egy fejezet Krúdy szerelmi breviáriumból, s ekként adalék lehet ahhoz a tételhez, hogy az ő epikájában „a szerelem alapélmény és megunthatatlan mondanivaló.” (Szabó Ede) A szereplők ezúttal is „krúdy” változatokban élnek a szerelmet. Olyan élmény ez életükben, amely sokféle megnyilatkozási alkalmat és lehetőséget kínál, megjelenésmódja tehát alakváltó. Része az őszinte érzelen, a valóságos szenvedély, az igaz áhítat és rajongás, a tiszta vágyakozás. Benne van a felhevült gyónások, ajzott önvallomások és szertelen líraiságú kitérülések különleges lehetősége. Megjelenik kínok, gyötrődések, szenvedő kívánczóságok és kielégületlen vágyak alakjában; magában hordja a zaklatottságot, a nyugtalanságot, a bizonytalanságot, a hiányt, a feszültséget. Jelent melegséget, gyöngédséget és feloldódást, érzelmes idillt, menedéket és szépséget. Tükröződhet benne a platonikus ideálvilág, az átfinomítottan testetlen ábrándvilág. De nem hiányzik az ellentét sem: a perzselő erotika, a felizzó érzékiség, a szexuális vágyalmok sora. Átélik a részvevők a nagy élményt hűséges ragaszkodással és viszonzó magatartással, majd épp ellenkezőleg: az állhatatlanság, a hűtlen elkívánczolás, a kalandosság és a szezeély magatartásformáiban. Az ellentétek villódzását látva végül is azt érezhetjük, hogy a Krúdy-hős számára a szerelem nem utolsósorban

színes és parádézva alakítható játék, regényes komédiázás, sziporkázó színjáték, vagyis a teatrális gesztusok, allűrök és attitűdök nagyszerű alkalmá. Tehát jelentékeny részben alakoskodás, póz és szerep; ilyképpen a folyamatosan ismétlődő szerephelyzetek szerves része, a szereplőt fontos tartalma. Az itteni szereplők sorából ebben a tekintetben Zsófiát és Józsiást illeti az elsőség.

A regény egyik választott főhőse, Józsiás alakrajzában nem csupán a szerelmi játékokban ügyetlenül és boldogtalanul tébláboló fiatalember modelljét mintázza meg. Megalkotja egy századvégi írójelölt portréját és történetét is. A fiatalember – olvassuk – „korának gyermeke”, s ez a szempont is érvényesül a jellemteremtésben. Józsiás „komolyan szenvedett a szerelem miatt, de még jobban az irodalom miatt” – így hangzik a jellemrajzi tétel. Nem mellékes mozzanat, hogy az ifjú a 90-es évek időszakában írónak készül, elismert és sikeres író szeretne lenni, érvényesülni akar az irodalomban, életcéljának tekinti az írói létet. Az elbeszélői beállítás szerint sem a szerelmi életben, sem az irodalmi ambíciók közegében nem tudja megtalálni önmagát s a kergetett boldogságillúziókat. Egészen a váratlan fordulatot hozó kifejeletig úgy látszik, hogy az „érzelmeik iskolájában” megbukik, kísérletei az irodalom világában sikertelenek és beteljesületlenek. Részint ez a kettős sikertelenség motiválja azt a „századvégi boldogtalanságot”, amelynek Józsiás figurája mintegy a megtestesítője a regénytörténetben. Ez a boldogtalanságtudat nyilatkozik meg az önjellemzésekben is. A „kor gyermeke” elveszettnek, szerencsétlen páriának, szánnandó elemilnek tartja magát. Úgy érzi, harmincéves létére „még nem élt semmit.” Élete – az önvallomások tükrében – csupa idegesség, szorongás, félelem és elégedetlenség. Helykereső és szerepkereső zavaraiiban egyszerre van jelen valami eredendő belső tehetetlenség, energiatlenség, erélytelenség és tétovaság s a századvégi új életforma, a korjelleg hatása, az újfajta körülmények kényszerhatása, sugalmazó és formáló ereje. A regény ily módon egy jellemző „fin de siècle” életérzés, magatartás és állapot diagnózisát is elkészíti, összekapcsolva ezt az általánosabb érvényű „századvégiséget” a pályakezdő és az élettervezés kezdeteit élő fiatal író szituációjával.

3.

Józsiás ambícióinak a természetete az elbeszélőnek arra is lehetőséget ad, hogy a látószöveget még tovább tágítsa, s ennek eredményeként valóságos körképet fessen a századvégi irodalmi életéről, erről a sokszínű világról. Az íróvá válás útját járó fiatalember nemcsak a szerelmi kapcsolatok és kalandok változatait játssza végig; belemerül az irodalmi életbe, végigbolyongja annak megannyi színterét, sokféle zegzugát. A *Hét Bagoly* világához szorosán hozzátartozik, hogy felidézi a történetben az irodalom köznapjainak egy elstüllyedt periódusát; élénk vetíti a hajdanvolt – Krúdy személyes emlékeiben elevenen élő! – irodalmi életformák egyszerre tárgyias pontosságú és regényesített krónikáját. Sok metszetből áll össze a tabló. Az író sorra veszi ennek az életközegnek magasabb és alantibb szféráit. Megjelenik az összképben a valóságosan létező alkotók sokasága: ott vannak az élő legnagyobbak – Vajdától Bródy Sándorig számosan –, közvetlenül megrajzolva, élethelyzetekbe állítva, vagy csupán közvetett utalásokban; az ő árnyékukban nyüzsgőnek a kisebbek, a másodlagos szerephez jutók, s a felvillantás olykor remek alakrajzzá tereblyesedik, kiváló jelenletteremtéssé bővül, legyen szó Gáspár Imréről, Erdélyi Gyuláról vagy másokról. Felbukkannak aztán egészen kis figurák, mulatságos avagy szánalmas különcök is, a névtelenek és tehetségtelenek, az irodalmi beltenyészet olyan nímándjai és nimolistái, mint például Simli Mariska vagy Szerelenvölgyi úr. Józsiás próbálkozásait és csatangelésait követve eljutunk a szerkesztőségek, a nyomdák, a kiadók, a könyvárusok, az újságról világába is. Zsánerképek, anekdoták, portrévázlatok, epizódok, leírások, helyzetteremtések mozaikjaiból szerveződik a színes és eleven körkép, a korrajz egyik rétege.

Józsiás útja egyrészt az irodalmi berkekbe vezet, de kalandozásai során elvetődik ő egyéb színterekre is. Ennek révén az irodalmi élet megjelenített világához a regényben a századvégi élet más dimenziói is hozzákapszolhatók. Így megelevenedhet például a fogadók, a kiskocsmák, a cukrászdák belvilága: Klein vendéglője, a Nagymező utcai cukrász-

da vagy az Üllői úti „A Régi Arabs Szürkéhez” vendéglő, ahová a kocsisok, a hullaszállítók, a temetésre rendezők járnak, s akiknek az életmódjáról láttató erejű képet adva az élet mélyrétegeiben, a mélyvilágban is otthonos, valóságismeretét az efféle életkörökre is kiterjesztő Krúdy Gyula szólalhat meg. Ezeknek a helyeknek, a színterekhez tartozó életeknek a megjelenítése is hozzá tartozik a századvég pesti regénykrónikájához; ez is része az életformaábrázolásnak, a korrajznak, nem elhanyagolható tartozéka Krúdy századvég-látomásának.

4.

Józsás nem egyedüli főszereplője a történetnek; mellé emeli az író a másik fontos szerepet játszó alakot, a „szerelmi ügyvivő” funkciója kapcsán már említett Szomjas Gusztit. Közismert, hogy Szomjas Gusztit, a remeklően megformált regényhős életbeli modellje Kálnay László. Tudjuk, az író ifjúkorának egyik mentora volt a nyíregyházi ügyvéd, aki főként novelláival írói nevet is szerzett. A bohém öreg gavallér a 10-es években ismét Pestre vándorolt, ott újra találkozott Krúdyval, gyakran volt kíséző társa, a kiskocsmai borozgatásokban. Kálnay alakja sűrűn felbukkan a Krúdy-művekben, gyakorta nevét is megtartva, máskor fedőnevekkel, kisebb-nagyobb mértékben stilizálva. Találkozunk vele némelyik Szindbád-novellában (például: *Egy régi udvarházból*, *A három muskatéros*, *Az álombeli lovag*), 6 Potrobányi, az „öreg író”, „az ifjú Szindbád egyik nevelője”. Későbbi elbeszélésekben (például: *Hogyan vernek meg egy asszonyt*, *A fogadósné*, *vagy az elvarázsolt vendégek*) is ott látjuk, vendéglőben üldögélve vagy bonyodalmakba keveredve. Szó esik róla a *Pesti levelek* és a *Régi pesti históriák* című kötetekbe foglalt publicisztikus írásokban; láthatjuk az *Ady Endre éjszakáiban*. Nem marad ki a regényekből sem. Villanásszerűen jelenik meg például *Az utolsó gavallérban* mint a környék – a Nyírség – híres mulatója; az *N. N.*-ben a nevezetes Benczi zenekarát kíséző „pikémellényes városi gavallérok” közt vonul a Sóstóra „hetyke kedvével és táblabíró bölcsességével”. Nagyobb szerepet kap a korai *Régi és új kisemberek* című kisregényben a „régimódi ember”, aki mindenben szerette az alaposságot, „semmin se csodálkozott a világon”, aki „tudvalevőleg nagyon konzervatív ember volt.” A történet szerint ő egy mulatság buzgó főrendezője, fáradhatatlanul serénykedik, s „rettentően izadott farkasbőr kacagányában, medvebőr süvegében”. Ott van a „köz- és váltóügyvéd úr” Szabolcs vezér kincskereső seregében is (*Étel király kincse*), épp ő megy követésbe Szemere Miklóshoz. Részletező portrét kapunk róla. Megtudhatjuk, hogy „híres memóriájú”, „kistermetű, császárszakállas, bozontos külsejű férfiú volt”, szorult helyzetekben szorgosan pödörgeti a szakállát, mások dolgait „mindig nagy bölcsességgel ítélte meg”, hajlamosabb volt a lemondásra, „mint az újabb és hiábavaló erőfeszítésekre”. A „molyos, régiségtől, avultságtól szagos, öreges ügyvéd úr” az üldögélő emberek fajtájához tartozott, s jellemző cselekedeteket „néha, ünneppélyes alkalmakkor azt a szalonkabátját vette fel, amelyben Eperjesen jogászokodott”. Ezekből a mozaikképekből is összerakható az oly jellegzetes figurának, a nyíri gavallérnak és – ahogy egy Krúdy-írás a címében is említi – „a tabáni kocsmák pajkosá”-nak az arcképe. Viszont a *Hét Bagoly* portréfestése felől nézve mindez inkább csak egy-egy részlet, néhány villanás és utalás. A teljes értékű epikus alakteremtést és jellemrajzot ebben a regényben valószínűleg Krúdy Gyula – egyúttal megmintázva egész művészi világának egyik legemlékezetesebb hősét.

Az öreg vidéki „köz- és váltó hites ügyvéd” élete végén még egyszer felrándul Pestre, ifjúsága színhelyére. Felhagyott a prókátorsággal, és végképp az „irodalmi foglalkozásnak” akarja szentelni maradék életidejét; író szeretne lenni ő is a maga módján. Ezenközben keresi az emlékeket, az elpergetett múlt időt. Azzal az elhatározással érkezett, hogy „még egyszer” végigélje egész életét. „Fel akarom találni, amit elvesztettem, helyre-pótolni, amit elmulasztottam” – vallja meg szándékát. Valami varázslatot remél, az emlékek újraélése révén való megiffodás varázslatát. Minden tekintetben a múlt idők embere, a múltban rekedt egzisztencia. Olyan erszényt hord, amelyet már csak a színpadokon használnak régi színdarabokban; olyan nyakkendőt köt, amelyen régen volt divatban; Deák Ferenc-es léptekkel jár-ke; „szélesen, kidagasztott mellel, céhmester léptekkel járta a világot” városzerte feltűnést keltő nagy bundájában. Legfontosabb viszonyítási elve: mi

változott a „koronázás óta”, amikor utoljára fordult meg Pesten. Ha alkalom kínálkozik, „peleskei nótáriusbeli bókolással” udvarol, az anyák és nagyanyák számára készült bókokat mond például Zsófiának. Mindenütt a régiségeket kutatja és csodálja. Ódon házakat, antik órákat, régi kocsmákat, régi városrészeket nézegetne; régen élt emberekről kérdezősködik. Fonnyadi úrtól, a Hét Bagoly fogadóban lakó svindlertől azt kérné, hogy néha kiáltsa el az ablak alatt – hajdani vízarusok módjára – a „Donauwasser!”-t. „Órákig eltűnődött, ha egy-egy ismerős nevet talált a múlt időkből” a kapuk alatti névjegyzékekben. „Nagyon csodálkozott, hogy nem találja helyén a régen ismert házakat”, és elégedetlenül csóválta a fejét az új bérházak előtt. Az emlékek vonzása, a múlt bővölete vezeti a Hét Bagolyhoz is, szállást keresve ott, ahol „a koronázás idején” lakott, ahová fiatalkori élményei fűződnek. Szomjas Guszti az emlékező ember, az emlékező lét megszemélyesítője, a múltban rekedt érzésvilág, szemlélet és magatartás képviselője. „Senkim sincs, csak az emlékeim” – mondja a „bűbájos múlt idő” delejébe került, a „gyönyörű ifjúság” ábrándját dédelgető vidéki öregúr. A múlt valóságos élményeibe és mítoszába, legendájába kapaszkodik Szomjas. A múltba révedés tölti el érzelmes áramokkal: „Mindig egy kicsit mámoros vagyok, ha a múlt időkről beszélek.” Persze, ez a múlt jórészt kiszínezett és költőiesített, félig álomszerű, képzelt és nosztalgikus. Ő az anakronisztikus ember, aki igazában csak a valóságos és fiktív emlékmúltban tud élni.

Szomjas Guszti kapcsolatba kerül Józsiással, s ennek révén sok mindennel, ami az élet megváltozását tanúsítja, az új korszakot jelzi és jelképezi. Miközben elvégzi közvetítő szolgáltatait ifjú barátja érzelmi ügyeiben, sokféle meglepő tapasztalatot is szerez, ráébred erre-arra. Voltaképp a „régit világot” szeretné föllelni Pesten, de be kell látnia, hogy ez valójában lehetetlen. Melankolikusan vallja be végül: „Megbuktam Pesten az életprogrammal.” Kimondja, hogy már nemigen kíván „résztvenni az új században”. Halála előtt azzal hagyja magára Józsiást – akinek az érdekében utoljára még közbenjár Áldáskéék-nál –, hogy már csak egy volt barátját, a régi fiákeresimestert kívánja meglátogatni. A csalódott hős áll előttünk a történet végén, aki szomorúan tapasztalhatta, hogy időszertűlten létével idegenné vált az életben, nem lelheti meg helyét az új időkből.

5.

Józsiás és Szomjas kapcsolata – alak-kettőse, szerep-kettőse – a regényben mélyebb értelmet is kap, tágabb érvényű jelentést is hordoz. Egymás mellé állításukkal és ellentétük érzékeltetésével Krúdynek arra is alkalmá nyílik, hogy a századvégi nemzedék- és korszakváltást ábrázolja; kialakítva ezzel a mű egyik lényeges rétegét. A két szereplő két különböző korszakra jellemző szokásrendet, érzésvilágot, magatartást is jelképezhet. Bármelyik gesztusukban, akármelyik életmegnyilvánulásukban észrevehetjük a beszédes eltéréseket. De a különbözőség nem pusztán ezeken a szinteken jelentődik meg a *Hét Bagoly*-ban. Megtálálhatjuk a különbségjelzéseket reflexiósorozatokban, mintegy tételes formákban, gondolatilag kifejtve is, a két főalak közti párbeszédekben és vitákban. Ezek közül mindenekelőtt azokra a nemzedéki érdekű polémiákra kell gondolnunk, amelyekben mindkét fél előadja a maga érveit, megfogalmazza saját elveit és szempontjait. Józsiás azt veti az öregek szemére, hogy fásultságukban nem értik meg az érzékenyek fájalmát és szenvedését, nem értik az ifjabb generáció vergődését, helykeresését és újszerű nyugalanságát. Az „urambátyám” ország képviselői álmosan és szenvedélytelenül éltek, megalkuvásokra készen, önzően és szüklátóköriően, belesüppedve a bornírt igénytelenségbe és kényelembe. „Gyűlöltök mindenkit, aki egy nappal tovább él, mint ti” – hangzik a vádló szó. A nemzedéke nevében fellépő Szomjas a „dicső magyar múlt időket” védelmezi. A nyugodtságot, a ráérős tempókat, a méltóságtudatot, a józanságot, a bölcs meggonndoltságot tünteti fel azokz lényegeként, eszményíti a zaklatottság nélküli életmódot, az állóvíz-nyugalmat, a megállapodottságot, hozzákapcsolva az életbensőség és a rend fogalmát. Ennek ellenében becsmerli az új világ eszményeit, kárhóztatva a „fin de siècle-hősöket”, a „borotvált patkányokat”, akik lénák és üres életűek, eszménytelenek és erkölcsstelenek, parazitáságukban ártalmasak, s „összerágcsálják a régi világot”. Kiábrándultan és keserű indulattal összegzi intelmeit és ítéleteit a készülődő „új világról”, panaszos fájdalommal siratva a „régit, szemérmes Magyarország” eltűnését. Borulátó

víziót feat a jövőről. A „mindenkin és mindenen keresztülgázoló emberek” sereglését jövendőli, s arról is komor látomást rajzol, ami az irodalmi életben várható. Ott is „véres húskonc lesz az élet, az érvényesülés, amelyen marakodni kell majd”, érvényre jut a kíméletlenség, hódítani fog a törtető mohóság és a szemérmetlen önzés, mindent elsöpör és felforgat az újdonságmajmolás divatja s az erőszakosság, mely tempót diktál, életelvet szabályoz. Nagy szemléleti összecsapás, igazi gondolati ütközet zajlik itt a vitafelek között; és feltűnhet az is, hogy az érvanyag, a tézisrendszer, az érvelésmód, a szembenállás jellege, az egész vitamenet milyen nyilvánvalóan hasonlít arra a polémiára, amely a *Napraforgó*-ban játszódik le Pistoli és Végsőhelyi Kálmán szócataiban.

Józsiai egyértelmű ellenkezéssel hallgatja öreg barátja védekező tétéleit, támadó célzatú kinyilatkoztatásait, ellenvetésekre kész magatartással vesz részt a párbajban, hiszen maga is az új korszak szülötte és neveltje, az új nemzedék egyik képviselője. Az új világhoz tartozó hőst Krúdy a kifejtet értelmében mégis arra rendeli, hogy kivonuljon a nyüzsgésből, otthagyja a játékeret, feladja nagyranézó terveit, ambícióit és mániáit, vagyis háttat fordítson mindannak, amit a vele szemben álló Szomjas elutasítóan jellemzett, megtagadva és leértékelve minősített. Az író az exodust választatja szereplőjével, az elvonulást a csendbe, a szűk kis világba, a privatizáló és igénytelen élet azilumába, az elkülönültségbe. Az itteni exodusteremtést ugyancsak hasonlatosnak érezhetjük a *Napraforgó* megoldásával, amely szerint Álmos Andornak kell – „a bolond élet csak rohanjon mások országutain” jelszavával – bezárkózni a mozdulatlanságba, a külön világ belső köreibé.

Több rétege van a *Hét Bagoly*-nak. Felfoghatjuk szerelmi regénynek, sajátos művészregénynek, olvashatjuk az irodalmi élet regényes krónikájaként, tekinthetjük jellem- és sorstípusok gyűjteményének, remekbe készült portrék galériájának, nem kevés életrajzi mozzanatot is felvonultató emlékezősnek és vallomásnak, szociológiai érvényű metszeteket nyújtó életábrázolásnak, nemzedékek életmódját és világszemléletét szembeesítő ábrázolásnak. Mindez benne van a regényben, egyik réteg sem ítélné mellékesnek, mindegyikről érdekesen, színesen és hiteles jellemző erővel beszél Krúdy Gyula. De végül is úgy érezhetjük, hogy az elkülöníthető és összetartozó regényalkotó rétegek beletartoznak egy teljesebb tükrözési és jelentésrendszerbe, egy átfogóbb hálózatba, beállítódóknak egy messzebb mutató élményi, szemléleti és eszmei perspektívába. Ugyanis a regényrendszer és a regényjelleg végén soron az határozza meg, hogy a *Hét Bagoly* összefoglaló értelemben globális századvég-látomás, korrajzi regény, a „fin de siècle”-probléma többféle vetületben való megjelenítése, a korszakváltás élményelemeinek szintetizáló regénybefoglalása. Megelevenedik benne a korforduló, a századvég ideje dokumentatív és regényesített életemszetekben, érzékletesen, tárgyiasan és elvontabb eszmetörténeti nézőpontból rajzolva; tükröződik a korszak önmagában vizsgálva, illetve a múlt és a jövő felől megközelítve, azokhoz viszonyítva.

6.

Az utalásokból kiderül, hogy néhány hónap az elbeszélte történet időtartama, ennyi a regény fikatív ideje, ebbe az időkeretbe helyezi az elbeszélő az eseményeket. Az epizódokból összeálló cselekmény szembevetődik egyszerű és ösztövé, igen kevés benne a lényeges esemény. Egy-egy szerelmi kaland, Józsiai téblábolása a három nő között, végül megnyugvása Áldáska közelében; zarándoklás kocsmákba, szerkesztőségekbe; furcsa kirándulás a hullaházba és a Duna jegére; Szomjas Guszti buzgólkodása az érzelmi ügyekben; viták, beszélgetések és vallomások epizódjai: jóformán nem is történik semmi egyéb az eseménymenetben. Az eseményszálak nem ágaznak szét, az eseménytér zárt, csupán néhány pesti szintér alkotja, az idődimenziók sem kiterjedtek. Csekély létszámú a szereplőgárda, az események alakulása szempontjából figyelmet érdemlő alakok csoportja. Voltaképp két figura külön története kötődik össze az eseménysorozatban: a Józsias és a Szomjasé. Józsiai története a szövevényesebb; Szomjas Guszti magányos, vidékről jött idegen, kevés az emberi kapcsolata, nincs is önálló sztorija, csak a másik szálhoz kapcsolódva bontakozhat ki az ő saját története. Ezzel az összekapcsolással és kettőzéssel sem jön létre a *Hét Bagoly*-ban gazdagon szétágazó cselekményszerkezet. Az epizódosraakoztatásra szorítókozó mozgás, a szűk keretben lezajló fordulatok jelenetezése nem terem igazi cselekménydina-

mikát, meghagyja az állóképjellegét, mely csak egészen korlátozott cselekményvizsgálatot tesz lehetővé.

Az eseményesség redukálása és visszaszorulása természetesen közvetlen kapcsolatban van az ábrázolt jellem természetével, alkatával. Antihősök a regény főszereplői, lényegi passzivitás és tehetetlenség jellemzi őket. Cselekedni nemigen képesek; amit tesznek, nagyrészt másodlagos, többnyire álceselexvés. Szomjas Guszti eredeti terveiből semmit sem tud valóra váltani, tevékenysége kimerül a „szerelmi ügyvivő” szolgálatokban, s ezek végeztével mintegy élete is bevégeződik; csendes halála jelképes sorslezárodás. Józsiás mozgékonyabb és nyugtalanabb, aktivitása azonban szűk térre korlátozódik. Erőtlen és bizonytalan, eredeti céljait nem éri el, tétova és magát emésztő, mások segítségére van ráutalva, gyámoltásra van szüksége. A „boldog vég”, amelyben részesül, voltaképpen paradox és ironikus, hiszen egyet jelent a lemondással, az igények lefokozásával, a feladással. A jelentékenyebb szereplők közül csupán a „modern nő” szerepét játszó Zsófia és a kivonulás, a szigetre húzódas programját jelképező Áldáska nem térül el céljától. Merőben más-más módon: ők cselekszenek célratörően, ők nem záródnak be a passzivitásába. A férfi főszereplők jelleméből teljességgel hiányzik a cselekvőképesség, a célratörés, a lényeges dolgokra irányuló aktivitás, a feladatmegvalósítás.

A cselekvéstől visszatartott – visszahúzódo – alakok megnyilatkozási módja, a regényvilágban való jelenléte a lényegi inaktivitás folytán szükségképp más formákra redukálódik. A különféle helyzetekben a tett jórészt mellékesnek tekinthető, a szereplők a cselekvés helyett újra és újra anekdotáznak, kis kalandjaikról számolnak be, életükről beszélnek, ráérősen bölcselkednek, hosszasan tűnődnek és elmélkednek, különféle témákról vitáznak, elveket és ötleteket fejtegetnek, meghatottan emlékeznek, valóságos és kitalált élményeket idézgetnek, nosztalgikusan és szomorúan ábrándoznak – és természetesen folyton önmagukról vallanak, nagy hajlandósággal és felkészültséggel „áriáznak”.

A jellemrajz elsődrendű eljárásaként alkalmazza Krúdy – a jellemző erejű cselekedtetésnél sokkalta nagyobb mértékben – a beszéltetést, a gesztus- és viselkedésleírást, a verbális formákra szorított megnyilatkoztatást. A jellemek pózokat és attitűdöket vesznek fel, egy-egy beszédhelyzetben szerepeket alakítanak, játszanak a szavakkal – vagy éppen őszintén szólnak érzelmeikről, érzelmi zavarairukról, vágyaikról. Mindegyre vallanak tehát – leplezetlenül vagy szerepjátszón –, a vallomások magatartás alkalmát találják meg bármelyik szituációban. Egymást mulják felül az effajta áriázásban, a lírai hangoltságú szólók alakításában. Egyszer magukról és maguknak beszélnek, máskor jelenlévő partnereikhez szólnak, s arra is akadnak példák, hogy a lírizáló tiráda, a hangulati s érzelmi telítettségű magánbeszéd vagy féldialógus terebélyes és fokozódó, egymásba fonódó és emelkedő ívű áriázásává változik át, gyönyörű futamokból felépült kettőssé gazdagszik. Az ilyen részletek sokfélék és sokszor ismétlődnek, mindegyre megakasztják az események előrehaladását, megállítják az epikai folyamat mozgását. Az effajta közlésegyeségek közös sajátossága, hogy akármilyen téma ihleti a megnyilatkozót, az ária mindig felfokozott affektivitású, jobbakán lírai alkatú és gyakran az érzelmesség határvidékeire sodródik a vallomás. A példákat hosszan lehetne sorakoztatni. Szomjas Guszti a maga képzelte Flórájáról ellágyulva és elragadtatottan beszél Fonnyadiné asszonynak, mámoros szólásokban idézi félig képzelte emlékeit. Máskor az elvesztett idő – az ifjúság – keresésének felhevült érzelmi állapotaiban lép előnk. Vallomásszavaiiban összeolvad a magány, az öregség és elmulás-érzet, a varázslatban való reménykedés, a megifjodásvágy s az álmodozó múltéltelbészés lírája. Később arról vall fájdalommal, hogy nem szerették a nők; vagy éppen az éjszakáról, a „fájdalom és bánat időszakáról” szól melankolikus és elégikus vallomással. Józsiás romantikus érzelmességgel áriázik szerelmi érzéseiről, Zsófia iránti szenvedélyéről – miközben Szomjas úr ironizáló mogorvasággal, ellenpontoszó megjegyzésekkel kíséri az ifjú szeladon nagyáriáját. Egy más alkalommal viszont az öreg gavallér Leonóra asszonyi nagyszerűségéről igyekszik meggyőzni barátját, hasonlóképpen a lírai tiráda szólamait variálgatva. Kitérülkodik az Áldáskáról álmodozó Józsiás is, az ábránd s a vágy, a nosztalgia és a tiszta líra a naplórészletben terebélyesedik ki a legszobben. A kételyeivel küzdő, a hibávaló rajongás bánatába süppedő és a szerepjátszó asszony kiismerhetetlen alakoskodásától megzavarodó Józsiás nemegyszer végighallgathatja a felhevültnek látszó Zsófia szerelmi nagyáriáit, romantikus érzelmességű és patetikus zengető vallomásait, amelyek

újra meg újra felgyújtják benne a reményt. Az anyáskodó Leonóra szerelmes gyöngédséggel, asszonyos féltékenységgel és józan praktícizmussal, gyakorlatias okossággal beszél a hűtlenkedő fiatalemberhez, hosszú szólókban keverve és váltogatva a vallomásmotívumokat. A „kettős ária” kiemelkedő példáját az a részlet kínálja, amelyben először Józsiás vallja meg a vidékre kívánczóság érzelmeit, majd Leonóra is átragad a mámor, s a vidéki élet csodájáról való entuziaszta képzelgés motívumához a szerelmi vallomás motívumai kapcsolódnak, s végül a konfessionális magánbeszéd úgyszólván operai duetté alakul át. Ezek a regény legcsillogóbb fejezetei, de mellettük még számos kisebb egységet emelhetnénk ki, mert a lírai természetű vallomásvonulat gazdagításában a szereplők rövidebb és visszafogottabb áriáinak sem jelentéktelen a részeseedésük.

A *Hét Bagoly* alakjai nem csupán poétikus áriákban – a bel canto hangnemeiben – szólalnak meg. E lírai szólók mellett számon kell tartani másik megnyilatkozási formájukat is – mely szintén igen jellegzetes, és közlésértéke is nagyon fontos –: a reflexiók, fejtegetések, meditációk és értelmező kommentárok sorozatait. A mellékszereplők (például: Simli Mariska, Erdélyi Gyula, Szelezcki, Fonnyadi, Szerelemvölgyi) sincsenek kirekesztve ebből a kommunikációs lehetőségből; s még inkább így van ez a főszereplők esetében. Szomjas és Józsiás tevékenység nem kis részben épp a szüntelen reflektálásra korlátozódik. Sajátságosan reflexív létforma is az övék. Amikor nem érzik idejét a lírai hangnemű áriázásnak, akkor legtöbbször elmélkednek és elemeznek, ítélkeznek és értelmeznek, érvelnek és bizonytanak. A tárgy és téma itt is sokféle lehet. Szomjas Gusztó a „szónokló” országról tündökölt; kifejté a maga életelveit a gyámoltalan Józsiásnak; a kalandok után csüggedten összegzi, hogy miért bukkott meg Pesten az életprogramjával, s a rezignált felismerések alapján oktatja ki barátját, többször is ellátja tanácsaival, mintegy komor próféciával elemezgeti a régi és új világ különbségeit, a jövőendő változásokat, az „új század” sejtett jellegzetességeit. Hosszabb-rövidebb monológok, reflexiósorok ezek, megismétlődő elemzések, érdekes és tartalmas töprengések, a gondolatközlések lényeges variációi. Nem véletlen, hogy elsősorban az ő megnyilatkozásaiban jut szóhoz az effajta meditatív magatartás és szemlélet. Am reflexiók alkalmaként ezeknél is jelentősebbek a Szomjas–Józsiás-viták, amelyek középpontjában jól körülhatárolható kérdések állnak, s a legközvetlenebbül összegzik a mű alaptémáját is, mintegy szintézisét adva a századvég-értelmezésnek. Közülük a legfontosabb a már idézett polémia, amely Leonóra halála után, egy feszült helyzetben pattan ki, felvonultatva a szembenálló nemzedéki életelveket, az ellentétes értékkelő szempontokat.

7.

Felismerhető a *Hét Bagoly* esztétikai világában a valóság hitelesség jegyében teremtett dimenzió, a realista alapszint. A választott kor – a századvég – idejét Krúdy, úgy érezhetjük, hitelesen idézi fel, érzékeltetve az akkori valóság jellegzetességeit, rekonstruálva a korszak sajátos emberi világát. A valóságelvének jelenlétét ismerhetjük fel a különféle életmozzanatok megörökítésében, az életszinterek festésében, a tárgyias leírásokban, a színes zsánerképekben, hasonlóképp a közegábrázolásban vagy az atmoszféra megidézésében. Előttünk áll az irodalmi élet tarka képe, bevezet az elbeszélés a szerkesztőségek, kiadók, asztaltársaságok köreibé. Az irodalom régióitól távolabb álló életerületek sem maradnak ki a körképből: a mindennapi élet körleteit, a belvárosi, józsef- és ferencvárosi területek életforma-elemeit tekinti át a megelevenítő epikus képzelet; feltárul a kis-kocsma, a kávéházak, a cukrászdák élettenyésztete, látzanak a Belváros és a peremvidékek életjelenségei; utcák és lakóházak életképei kerülnek egymás mellé.

A sokféle színteret kiváló jellemzőképességgel életre keltett alakok népesítik be. Elevenek, étellel teli rajzolatúak a mellékszereplők, a más-más szférában honos egzisztenciák ábrái. Az irónőszerepet játszó Simli Mariska, a hozzá társult Erdélyi Gyula arcképe, a Virág Kálmán és Nejo cég szerelmi könyveit szerkesztő Szerelemvölgyi alakrajza, a Régi Arabs Szürkéhez vendéglőben, a hullaszállító kocsisok társaságában nyüzgő „vidám ember”, Szelezcki bemutatása, a Szomjast fogadó Fonnyadiné vagy a „régi pesti svindlerként” felléptetett Fonnyadi ábrázolása: mind-mind jellemrajzi titelalát, főkéletes arcképvázlat, az ember- és életláltatás realista érvényű remeke. Még inkább elmélyít-

tektek a főalakok jellemrajzai. Különösségükben vagy épp különességükben is tipikus karakterek valamennyien; a kor emberi valóságáról adhat valószerű mozzanatokban is igen gazdag képet a róluk beszélő, őket felléptető regényíró. Mindegyikük megmintázásában érvényesül ugyan több-kevesebb költőiesítő és regényesítő stilizálás, de a személyiség magva mindegyik esetben valószerű és hiteles. A szintérralkotás és a jellemfestés, a környezetrajz és az életmód, a szokásrend tükröztetése egyképp arról tanúskodik, hogy – Sőtér István szavaival –, „vannak a *Hét Bagoly*nak színes és eredeti realista elemei is...” Krúdy költői fantáziája kevésbé távolodik el, nem függetlenedik oly mértékben az empirikus valóságtól, mint némely korábbi novellájában és regényében. Az epikai struktúrá sok tekintetben megőrzi a hajdani élmények és tapasztalatok valóságos arányait, eredendő összefüggéseit; az elbeszélő támaszkodik az egykori megfigyelésekre, kamatoztatja a fikcioterepmentésben közvetlen valóságismeretét.

Nem idegen tehát a regény ábrázolásmódjától a realizmus. Olyan sajátosság ez, amely korántsem egyedül erre a Krúdy-műre érvényes. Az életmű vizsgálója még az áthatóbban stilizált és nyomatékossabban absztrahált regények elemzésekor sem mellőzheti, hogy Krúdy Gyula sohasem csak a költői és regényes képzelet forrásaira hagyatkozó álomlátó, ábrándozó „gordonkázó”, lírába feledkező stilizáló és az önelvű irrealitás közegeibe menekülő esztéta lélek, nem egyszerűen és magától értetődően az esztétizáló modernség „ködlovagja”. Művészetét akkor érthetjük igazán, ha a valóságismeret és a valóságlátás regény-költőjéről sem feledkezünk meg. A birtokolt valóságanyag rendszerint előhívja alkotásában a realista szemléleti és ábrázolási formákat is. Természetesen mindig megvan ennek a realizmusnak a különossége, egyedisége, a külön törvényrendje. A különböztető sajátosság nem utolsósorban azt jelenti, hogy Krúdy realizmusa kevert és ötvöző jellegű, nem hagyományos alkatú, összetett és ellentéteket is magába foglaló képződmény. Ragaszkodik az író az elsődleges valóságélményekhez, de nem mond le a stilizálás lehetőségeiről sem.

Ezeket a stilizáló eljárásokat a *Hét Bagoly*ban is észrevehetjük. Ezek eredményeként a valószerű alaprétegek kisebb-nagyobb mértékben átalakulnak, és másfajta tükrözési formák által kialakított rétegek épülnek rájuk a regényegészben.

Általános érvényű stilizáló hatóelemnek és formáló elvnek tekinthetjük az átlírizálás effektusait, a költőiesítés formáit. Kiterjed ezek hatóköre a narrátori leírásokra, a leíró módszerű képi betétekre, a látványfestő és látomászerű képsorokra. Szembetűnő az átlírizáltsága, a lírai elvekhez igazodó formálása például az olyan részleteknek, mint a regényindító látomásegység, a befagyott Duna vagy a téli Margitsziget telített hangulatiságú képies ábrázolása, a harangszó hangjátékának vizionárius elemekkel és érzelmi motívumokkal átszőtt megjelenítése, vagy éppen egy tavaszi este hangulati klímájának dekoratív megidézése. Formáló tényezője a líraiság a jellemteremtésnek. A regényalakok legfőbbjének viselkedésében és mentalitásában, érzésvilágában és magatartásában sok a lírai motívum, a költőies felhang. A gyakori vallomás és önvallomás újabb és újabb helyzetekben hoz létre feltűnően költőiesített hangulati teret, lírai felfokozottságú atmoszférát és érzelmeiktől túlesorduló megnyilatkozási módokat. Ilyenkor a szereplők valamiképp a köznapi élethelyzetek és közléstípusok szintje fölé emelkednek, esetenként a szinte extatikus átélés magaslataira jutnak, s ebben az élményközegben s hangoltsági állapotban áriáznak fölhevülten és önfeledten, a költői dikció valamely változatára emlékeztető stílust használnak, mintegy lírai énjüket engedik szóhoz jutni. Leggyakrabban a szerelmi érzéseket foglalják emlekedett beszédformákba, muzsikás szavakba; bár időnként a szerelmes áriázások, szólók és kettősök, gyónások és szerepjátékok hangzataiba másféle érzelmek, vágyak és hangulatok szólamai is beleszonolnak. Mindenekelőtt Józsiás, Leonóra Áldáska és Szomjas epikai rajzában nyer szerepet a lírai szemlélet, a költőiesítő stilizálás, melynek eredményeként a valóságos élet, a mindennapi karakter költői fényt és lírai jelentést is kap. Nincs híján bizonyos lírai motívumoknak, költőies tartalomnak a cselekmény sem. Végeredményben az események alakulásában, a bonyodalmak és a kifejtet szervezésében a szerelmi kapcsolatoké a vezérszerep, s a *Hét Bagoly* – annyi más Krúdy-műhöz hasonlóan – a szerelemnek korántsem csak a köznapias, profán vagy éppen diszharmonikus és kiábrándító részleteit jelenetezi. Még több figyelmet szentel mindannak, ami ebből az érzelemből és élményből átköltőiesíthető, sajátosan mitizálható és legendá-

sítható, lírai tirádákba foglalható, szép misztériumként csodálható. Ezeket a szerelem-motívumokat átjárhatja a patakzó líra, a mindennapiság fölé emelkedő régiókba vetítheti az író költői hajlama, eléggé szabadon – a színes változatokban gyönyörködve – alakíthatja a lírai ihletettségu stilizálás. Kiáradhat a szerelmi érzelmeket és eseményeket elbeszélő narrátor átesztétizáló és állírozáló hangoltsága.

A regény realista építőelemeinek átfurmálódásában, realizmusának egyedítő átalakításában a jelképiesítő hatótenyezöket is kibontakoztató lírai stilizálásnak van meglehetősen kiterjedt szerepe. Már a líraiság érzékelése közben is látni lehet, hogy a sokféle költői effektus oly módon távolítja a művet a hagyományos realizmus tiszta alapformáitól, hogy egyúttal romantikus minőségek létrejöttét is elősegíti. Maga az átható líraiság is sokszor romantikus színezetet ölt. A romantikusság azonban a líraiságban jelentkező romantikus jellegzetességnél is teljesebb és átfogóbb értelemben kap funkciót a *Hét Bagoly* anyagában. A romantikához kapcsolható önálló dimenziókat is beépít Krúdy a regényrendszerbe. Sötér István szerint „a regény igazi erényei a romantikától áthatott részekben ragyognak fel”. Talán úgy is mondhatnánk: nemcsak ezekben, hiszen a romantikusnak nemigen tartható rétegek alkalmasint nem kevesebbet hordoznak a művészi jellegzetességekből és értékekből, mint a romantikusság körébe vonható részek, de az kétségtelen, hogy a romantikával rokonságot tartó összetevők el nem hanyagolható tartozékai a műnek, mert jellegteremtő és értékalkotó hatékonyságuk nyilvánvaló. Itt-ott a leíró alkatú közlésegségek tömény hangulatiságában is megérezhető valami újromantikus színezetű költőiség (például a téli városképek festőiségében). A romantika felé visz egyménylik cselekménymotívum kidolgozása, egyik-másik eseménymozzanat és fordulat ábrázolása. Ilyesfajta részletként jellemezhető például az a betét, amelyben Józsiás és Áldáska látogatást tesz a „halálmadár” Szelezcki kalauzolásával a „törvényszéki hullaházban”. Az epizód „romantikus különösségére” és „tűfeszítettségére” már Sötér István is utalt. Itt, az öngyilkosok házában talál rá Józsiás az önkéntes halált választó Leonórára; romantikus hűshöz illő élményhelyzet és megrendülés ez. Ebben a szakaszban derül ki, hogy Szomjas Gusztó már három napja kereste a városban a hűtlen ifjút Leonóra búcsúlevelével, de már csak végtelen késedelemmel adhatja át. A romantikus eseményszövés és helyzetteremtés példája lehet Józsiás és Zsófia furcsa kalandsorozatának a jelenetézése is, amelyben szó esik a titokzatosnak festett téli Margitszigeten való magányos bolyongásról, aztán a szerelmesek eltévednek a Duna jégén, látomásokkal küszködnek, életük megmentéséért tesznek kalandos erőfeszítéseket, s egy egészen különleges elbeszélő ötlet nyomán az úszó jégtáblán zajlik le nászuk is.

Nem független az újromantikus epikai jellegtől az sem, hogy a szerelmi érzések, kalandok, játékok és szenvedélyek ilyen meghatározóak a szereplők életében. Maga az élménykifejeződés is jócskán tartalmaz romantikus mozzanatoakat. Az asszonyszerelmek tipológiája például akár a romantikusan felfogott nőiség három változataként is értelmezhető. Zsófia személyesíti meg a szecessziós, újromantikus, démonikusan játszó végzet-asszony szerepét; Leonóra az áldozatos, anyáskodva gondoskodó és gyámoltó asszony, aki jóságos és védelmező, féltékenységében is megőrzi valamit a romantikus eszményítettségéből, s akinek utolsó tette is mintha a női fájdalomra való reagálás valamely romantikus forgatókönyv szerinti variációját illusztrálná. Jellemzően ő beszél lírai átfűtöttséggel arról a nosztalgjáról is, amely a csendes vidéki létforma, az egyszerű falusi élet, az elkülönítő sziget utáni sóvárgást szólaltatja meg, az álmot és ábrándot, a vidéki idill utáni kíváncsóságot – mely úgyesszintén nagyrészt romantikus képzetkört bontakoztat ki; és ekként a Krúdy-epikában némi módosítással máskor is megjelenik, tanúsítva és erősítve, hogy ez a motívum valóságos hálózatot alkot az életműben. A harmadik szerelmi szerep alakítója Áldáska, a tiszta báj, naivitás és angyaliság romantizáltan idealizált életreklctője. Bizonys elözmények után akkor bukkan fel ismét – teljesen váratlanul és csodaszerű meglepetésként –, amikor Józsiás már-már reménytelenül magára marad, s életválsága véglegesnek látszik. A tévelygő ifjút megejtő manőversorozattal menti meg Áldáska és családja, bevezetve az elárvult hőst a romantikus idill egyszerre hétköznapi és mesészerű változatába. A végre révbe ért fiatalember úgy aludhatott el az Áldáska vetette ágyban, „mint a mesében”. Megjelent a Senkisziget-képzet Leonóra falu-ábrándjában, s most részint más közegehez – a józsefvárosi „földszintes ház” kisvilágához – kapcsolva, valamelyest

módosított jelentésben újra felvillan a Senkisziget-romantika, a menekülő és elrejtőző élet vágymotívuma. Az ilyenképpen romantizált boldogság-tétel ráadásul még kiegészül és összekapcsolódik a jelentékeny – a jobblétre szenderült Szomjas Gusztitól származó – hagyatéknak, a váratlan örökség epizódjával, ami szintén a romantika kelléktárából kölcsönzött elbeszélői poén.

8.

A *Hét Bagoly* nem sorolható a leginkább önkifejező, önvallomások, a lírai személyességet magas hőfokon és különleges telítettséggel megnyilvánító Krúdy-regények közé. Visszafogottabb itt a kitárulkozó hajlam, átázártebb a lírába olvadó szubjektivitás, amely olykor mintegy lírai énként szólaltatja meg az alkotói életérzést és létélményeket. Közvetettebbek az elbeszélő megnyilatkozásai. A személyes érdekelttség azonban így is észrevehető. Föltehető, hogy a Józsiás alakját és történetét megteremtő s a közelében feltűnő figurákat megmintázó író egyúttal a maga pályakezdésének időszakát is megidézi regényesített szerkezetben. A transzponálás nem tünteti el az önarcképszerű mozzanatok. Nem idegen vagy közömbös múltként kelti életre hősei történetében a 90-es évek különféle életmetszeit. Élményi-saját múlt ez, helyenként életrajzi párhuzamokat is megőrző, amint a történetben rekonstruálódik. Nem csupán a részletek, az életképek, a korhangulatok, a színterek életrekeltésében gyanítható a személyesség. Ott van az például olyan mélyebb rétegekben is, mint a korforduló tüneteinek sokréti elemzése és értelmezése. A reflexív betétek sorozatában bizonyral Krúdy belső vitája, sajátos kétlelkűsége is kivetítődik. Amint a regényvégi exodus-fordulat is sejtetheti az elvagyódás rezignált nosztalgiaját, a személyesség jelenlétét.

Harmadik személyű narrátor van jelen a *Hét Bagolyban*, a szerzői „én” az elbeszélő, az elbeszélés auktoriális. Viszonylag csekély szerephez jutnak a műben a leíró közlés-módok, a betétszerű leírásmentzetek vagy a közvetlen narrátori reflexiók, vallomásformák, elemzések és „áriák.” Ezek terjedelme, részesedési aránya és személyességi foka nem vetekedhet az elbeszélői nézőpont és magatartás szempontjából leginkább szubjektív és kifejező funkciójú Krúdy-regények hasonló részleteivel. A regényjelleg megteremtésében mérsékeltabb alakító szerepű személyességnek ezeket a hatóelemeit egészíthetik ki azok a mozzanatok, amelyek az elbeszélőtechnikai érdekű narrátori közlésekben figyelhetők meg. Érdekes közvetlenség, úgyszólván archaikus és naiv magatartás fejeződik ki azokban az olvasóhoz szóló fordulatokban, az események folyására és az elbeszélés menetére vonatkozó megjegyzésekben, közbevetésekben, műhelyvallomásokban, amelyek meg-megakasztják a cselekményhaladást, alkalmilag felfüggesztik a szereplők önmozgását, a rögtönzés benyomását keltő utalásokkal tarkítják az epikus közlést. A közvetlenséget és a beavatást ironikusan és önironikusan imitáló, magát az elbeszélői szerepet félig-meddig idézőjelbe is tevő hangnem és magatartás éreztet némi játékos fölényt és játék-mestéri elkülönültséget, felülnézetet is.

Kevert és sokszorú a *Hét Bagoly* esztétikai valósága. Érvényesül benne egyfajta dokumentáló funkció és krónikás jelleg, mondhatni: szociográfiai ábrázolásmód. Jelen vannak a realiztikus tükrözési formák és eljárások, a valózerűség minőségei. E rétegekkel olvadnak össze a regényegységben az irrealitás, a lírai absztrahálás, a romantizálás, a költőiesítő fikció, a stilizáló regényesítés dimenziói. Az epikus objektivitás határait is át-áttörik az írói személyesség hullámai, mégha fékezettek is, csendesebben áramlanak is, mint a föltétlenebbül szubjektív, önkifejező regény- és novellapéldákban. A heterogén tárgyi, élményi és szemléleti anyag egységesítésében, strukturálásában végül is a többszörös és határozottan végigvitt stilizálásra hárul a vezérszerep; ez lesz az esztétikai formateremtés irányító elve. Igaz, nem egy korábbi Krúdy-műben radikálisabb és végtetesebb, szeszélyesebb és szubjektívabb, csillogóbb és hébe-hóba modorosabb is volt a hagyományos regényepikai modellektől eltávolító stilizáló módszer. A *Hét Bagolyban* mindez kiegyensúlyozottabb, mérsékeltébb, lefokozottabb. Hogy így van, nem hiánynak vagy fogyatékoságnak tekintendő, egyszerűen a regény művészi alkotását befolyásoló és szabályozó sajátosságoknak, a regényjelleg fontos tartozékának. Ami egyben a tízes évek pályaszakaszához mérve bizonyos változásokról, az alkotásmód valamelyes módosulásáról is tanúskodhat.